

Anatol CIOBANU

O DEVIERE DE LA NORMA LITERARĂ: “SUPERLATIVUL EXCESIV”

Trebuie să remarc chiar de la început că ne vom referi la unele devieri de la standardul literar, dar atât de răspândite și atât de utilizate, mai ales în presă, încât foarte mulți purtători de limbă română nu le mai sesizează ca abateri, ca niște corpuri eterogene.

Limba, după Aristotel și Humboldt, nu este *Érgon* (produs), ci *Enérgia* (activitate). Ea este în continuă mișcare, evoluție, proces care, firește, se derulează foarte încet, și anume acesta conduce la apariția unor cuvinte noi, structuri sintactice paralele cu cele tradiționale. Regretatul profesor E. Coșeriu scria: “Nu există *limba* ca *ergon*. Ergonul există numai ca o abstracție. Adică unde putem găsi *limba*? Unde putem găsi “limba română”? Într-o gramatică și într-un dicționar. Adică putem “extrage” limba, pe când *textul* îl avem”(Lingvistica integrală, București, 1996, p. 66).

Vorbitorul este convins că utilizează mereu aceeași limbă și că el nu face altceva decât să continue tradiția.

Când adoptă ceva nou, locutorul o face fiindcă așa “se zice”, adică el consideră că asta ține de limbă deja, că în limbă se zice așa (Lingvistica integrală, op.cit., Supra, p. 87).

Avem ferma convingere că toate devierile de la normă (la o anumită perioadă a unei sau altei limbi) apar, mai întâi, în vorbire, căci *Nihil est in lingua, quod non fuerit prius in oratione*.

Și mai este un lucru foarte important care poate genera schimbări în limbă, apariția unor structuri noi, antinormă. E vorba de influențe externe. Prof. E. Coșeriu notează în această ordine de idei: “Limba care nu se schimbă este *limba abstractă*. Nu s-a întâmplat niciodată ca o gramatică să se modifice de la sine sau ca un dicționar să se îmbogățească prin propriile puteri. Iar liberă de așa-numiții “factori externi” este numai limba abstractă, consemnată în gramatici și în dicționare”. Și în continuare: “Cea care se schimbă este *limba reală* în existența ei concretă. Dar această limbă nu poate fi izolată de “factorii externi” – adică de tot ceea ce constituie materialitatea, istoricitatea și libertatea de expresie (a vorbitorilor) care se manifestă numai în vorbire” (Sincronie, diacronie și istorie, București, 1997, p. 15).

Să ne referim la fapte.

A. În Gramatica limbii române (GLR), I, (1996, p. 113) se afirmă că există două categorii de adjective care, în mod obișnuit, nu au grade de comparație: a) adjectivele care prin originea lor sunt vechi comparative sau superlative: *major, inferior, superior, exterior, ulterior, anterior, ultim, suprem* etc.; b) unele adjective care prin sensul lor nu pot fi, în principiu, supuse comparației: *complet, veșnic, perfect, principal, desăvârșit, popesc, muncitoresc* etc.

B. Prof. Mioara Avram în Gramatica pentru toți (ed. 2, București, 1997, p. 127) notează: “Adjectivele care au sens de superlativ nu admit niciodată mărci de superlativ absolut (nu e corect să se spună *foarte excelent, foarte admirabil, foarte splendid* etc.)...”

C. Prof. Dumitru Irimia (în Gramatica limbii române, Iași, 1997, p. 92) menționează că în limba română sunt “unele adjective calificative incompatibile cu gradualizarea însușirii pe care o exprimă: *veșnic, perfect, principal, esențial, desăvârșit* etc.”.

Așadar, s-ar părea că situația este clară sub aspectul normei; gramaticile citate și altele la care nu am făcut trimitere ne spun destul de explicit care adjective *pot* și care *nu pot* fi utilizate la gradul comparativ și la cel superlativ.

Dar să vedem acum ce demonstrează uzul, vorbirea (parole), și nu gramatica (limba).

Propunem o clasificare mai puțin obișnuită a faptelor de limbă. Vom analiza întâi materia în baza operei unor cercetători, critici literari, scriitori clasici și contemporani. Apoi vom descrie situația din mass-media, în fond din presa scrisă.

I. *Superlativul în opera unor oameni de știință, scriitori, critici literari.*

Magnific – adj. În **Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX)** citim: *măreț, grandios, superb, minunat*; de un fast ieșit din comun (Cu valoare de superlativ: *foarte frumos, strălucit, desăvârșit* < fr. magnifique).

S-ar părea așadar că adjectivul în cauză nu poate fi utilizat la superlativ. Și totuși uzul ne arată contrariul.

Prof. Ovidiu Drimba în cartea **Pagini despre cultura europeană** (București, 1994, p. 83) scrie: “Spania... țara de cea mai magnifică izolare geografică și spirituală” (p. 83).

De ce îi trebuia cunoscutului critic literar și de artă Ovidiu Drimba să facă apel la un superlativ cu totul neobișnuit? Din macrocontext aflăm că este vorba de romanul lui Cervantes **Don Quijote**. În opinia profesorului citat acest roman “este o Biblie a iluziei și a idealului...”, iar personajul central trebuie privit ca “un pasionat al izolării”. Anume singurătatea “îl face pe Don Quijote să fie mai puternic decât Hamlet” (p. 83). Un astfel de erou, în viziunea profesorului O. Drimba, nici nu a putut să apară decât în Spania – “țara de cea mai magnifică izolare geografică și spirituală”.

[În paranteze fie spus, și Napoleon s-a născut pe o insulă – Corsica – și e posibil că izolarea aceasta geografică și spirituală îl tenta spre cucerirea altor meleaguri europene. Și a tot înaintat neînfricat, până și-a găsit tragicul sfârșit pe o altă insulă].

Proeminent – adj. – **Dicționar de Neologisme (DN)** de Florin Marcu și Constant Maneca (ed. III, București, 1978) – definește (*despre oameni*): *ieșit din comun prin calitățile sale, excepțional* (< fr. proéminent). **DEX**-ul mai adaugă: *care iese din comun prin valoare, calități; remarcabil*).

E parcă de la sine înțeles că adjectivul *proeminent* ar trebui să fie incompatibil “cu gradualizarea” însușirii. Și totuși uzul ne arată altceva. În cartea lui Ioan Rațiu, jurist, publicist și om politic român, **România de astăzi** (Candor, 1990), citim: “Geniul românesc prin George Enescu, Constantin Brâncuși și Eugen Ionescu – ca să-i pomenim pe artiștii *cei mai proeminenți* – și-a statornicit prezența în patrimoniul universal al științei și culturii” (p. 7).

“S-a întâlnit prezidentul cu Agostinho Neto, *cel mai proeminent* dintre liderii mișcării de eliberare din Angola...” (p. 148).

E lesne de observat că autorului, Ioan Rațiu, i s-a părut prea șters, evaporat de ideea de “excepțional” adjectivul *proeminent* referitor la Enescu, Brâncuși, Ionescu, precum și la Agostinho Neto și atunci, ca să amplifice caracterizarea acestora, a plasat adjectivul în cauză la gradul superlativ.

Să mai cităm un exemplu extras dintr-un articol publicistic al unui foarte cunoscut poet basarabean, Ion Hadârcă: “Programul... neglijează *cele mai proeminente* personalități care au fertilizat și fructificat tradițiile naționale” (*Literatura și arta*, 7 ianuarie 1988, p. 7).

Comentariul ar fi același ca și în exemplele excerptate din cartea lui Ioan Rațiu (vezi *Supra*).

Celebru – adj. – *renumit, vestit, ilustru* (DEX, p. 160), *renumit, vestit, ilustru* (DN, p. 196). Poate oare adjectivul *celebru* să se supună graduării?

Dominanta semantică a adjectivului *celebru* nu permite utilizarea acestuia la gradul superlativ. Cu toate acestea, unii autori apelează la asemenea construcții. Astfel, B.P.Hasdeu, într-o prefață semnată la 10 august 1878, scria: “Am supus primele două părți ale publicațiunii la aprecierea amicului nostru Hugo Schuchardt, *unul dintre cei mai celebri lingviști contimporani*” (vezi B.P.Hasdeu. **Cuvenete den bătrâni**. I, București, 1983, p. 67).

Mai cităm un exemplu:

“De la Festivalul mondial cineastul ne-a adus distincția de cinste «Crucea de Sud», râvnită *de cei mai celebri* cineaști ai lumii. (Andrei Lupan. *Solie în lume – Cultura*, 14 ianuarie 1967, p. 8).

Și în cazul dat adjectivul ca și cum își pierde sensul primitiv, îmbrățișându-l pe cel de “cunoscut”, “important”. Scriitorul nu mai sesizează, în măsura cuvenită, sensul de “ilustru” al adjectivului *celebru*.

Notă: Un exemplu similar din presă: “... manechinele *mai celebre ale lumii* ne împing gândurile către fierbinte vară, dorind să ne seducă pe termen cât mai lung”. (*Săptămâna*, 27 ianuarie 1995, p. 8).

Extraordinar – adj. – *care este cu totul deosebit, care iese din comun, neobișnuit, nemaipomenit, formidabil, excepțional*. Despre oameni: *dotăți cu calități deosebite, extraordinare* (DEX, p. 361).

E limpede că adjectivul calificativ *extraordinar* este incompatibil cu dorința cuiva de a-l plasa pe scara graduală comparativ-superlativ.

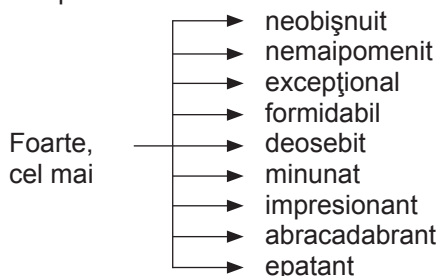
Și totuși, *usus est tyrannus linguae!*

Istoricul și criticul literar Alexandru Balaci în *Studiu introductiv* la cartea lui Giovanni Boccaccio. **Decameronul** (vol. I, București, 1970) scria:

“Boccaccio a înălțat *cea mai extraordinară* triadă literară pe care a cunoscut-o vreun secol” – **Decameronul** (p. 5).

Nu e lipsit de interes să arătăm că în **Dicționarul de sinonime** (sub red. prof. Gh.Bulgăr, 1972) se dă o serie de echivalente semantice ale adjectivului *extraordinar*, dar nici unul dintre ele nu pare să admită grade ale superlativului. Iată-le: *neobișnuit, nemaipomenit, excepțional, formidabil, deosebit, minunat, impresionant, abracadabrant, epatant*.

Simțul limbii nu ne-ar permite să spunem sau să scriem

Clasic – adj. (despre o lucrare, operă de artă): *care servește ca model de perfecțiune, ajuns la perfecțiune* (DN, p. 217).

Prof. Ovidiu Drimba e tentat a imprima adjectivului *clasic* sensul de “potrivit, reușit”, adică îl coboară în rang din punct de vedere semantic.

“Să luăm un exemplu *cu totul clasic* pentru spiritul științific indic” (O. Drimba. **Filozofia lui Blaga**. București, 1994, p. 84).

În opinia noastră, un exemplu poate fi potrivit (bun, excelent, clasic, dacă vreți) sau nepotrivit (nereușit). *Tertium non datur*. Forța de intensitate calificativă ce se conține în adjectivul *clasic* nu are nevoie de trepte de comparație.

Masiv – adj. Conține semul de *impunător, grandios, solid, mare* (vezi **Dicționarul Limbii Române Literare Contemporane** (DLRLC, III, 25)). Dicționarul Micro Robert **Dictionnaire du Français primordial**, 1984, trimite, explicând adjectivul *massiv*,

la: *épais* “gros, dense, compact”, *gros* “mare”, *lourd* “greu”, *pesant* “greoi, apăsător” (p. 651).

Cunoscutul savant filolog Dragoș Moldovanu, în minunata-i monografie **Dimitrie Cantemir între Orient și Occident** (București, Editura Fundației Culturale Române, 1997) scrie: “*Cea mai masivă influență orientală a suferit-o Bizanțul*” (p. 61).

Dacă am pune pe primul plan latura cognitivă (și nu afectivă) a mesajului comunicat, atunci propoziția ar fi putut suna în felul următor: “*O masivă influență orientală (sau O influență masivă orientală) a suferit-o Bizanțul*”.

Autorul însă a căutat să-l impresioneze pe cititor. În acest scop a comis două “încălări”: una de topică (a se compara: *influență masivă și masivă influență*) și una de sens (a se compara: *o masivă influență și cea mai masivă influență*).

Modern – adj. – *care aparține timpurilor apropiate de vorbitor, recent, actual, care este în pas cu progresul actual, care aparține unei epoci posterioare antichității*. De exemplu, *Istoria modernă* este a) (în trecut) de la sfârșitul evului mediu, cuprinsă între 1453 (Căderea Constantinopolului) și Revoluția Franceză din 1789; b) (curent) epoca ce se cuprinde între Revoluția Franceză din 1789-1799 și sfârșitul primului război mondial, remarcabil pentru noi, românii, și prin Unirea din 1918. În îmbinări: *Limba modernă* – limbă vie, vorbită efectiv de o populație actuală. *Învățământ modern* – care acordă importanță, prioritate disciplinelor umaniste. *Modern* mai înseamnă conform cu moda zilei (< fr. moderne, it. moderno).

Din cele descrise mai sus nu reiese că adjectivul *modern* s-ar preta la procesul de gradualizare: *modern* > *mai modern* > *foarte modern* – *cel mai modern*. Cu toate acestea, prof. Gh. Bulgăr scrie pe supracoperta **Micului dicționar de neologisme** al lui Florin Marcu (București, Albatros,

1986): “Micul dicționar de neologisme reprezintă o contribuție majoră la cunoașterea și cultivarea limbii *în forma cea mai modernă* a lexicului ei”.

Nu ne dăm prea bine seama ce s-ar fi pierdut dacă era scris “... în cunoașterea și cultivarea limbii *în forma modernă* a lexicului ei”? Cu atât mai mult cu cât “înregimentarea” cuvântului *modern* în clasa adjective-lor calificative pare oarecum forțată, artificială.

Notă: Apropo de adjectivul *modern*. Presa din Chișinău e pur și simplu invadată de acest calificativ. Să dăm câteva exemple, fără comentarii:

“În aceste scopuri meschine... au fost folosite *cele mai moderne forme* ale terorismului...” (*Glasul Națiunii*, nr. 17, aprilie 1997, p. 10).

“Importă că noi intrăm în *istoria cea mai modernă*...” (*Literatura și arta*, 23 februarie 1995, p. 2).

“...William Cohen, ministrul apărării al S.U.A., ar fi anunțat că țara sa a cumpărat de la R.Moldova 21 de avioane MIG-29C – *cele mai moderne* aparate de luptă de fabricație rusească” (*Mesagerul*, 7 noiembrie 1997, p. 1).

“*Kavafis este cel mai modern* poet al Greciei” (*Țara*, 14 martie 2002, p. 6).

“La ASEM aulele Universității sunt dotate cu *cele mai moderne* mijloace tehnice...” (*Moldova Suverană*, 16 aprilie 2002, p. 2).

Acerb – adj. – *înverșunat, necruțător*; Lazăr Șăineanu mai adaugă: *agresiv* fig. *acustic* (*ton acerb*). Adjectivul dat vine din fr. *acerbe* < lat. *acerbus* (vezi L. Șăineanu, **Dicționar Universal al Limbii Române**, Chișinău, Litera, 1998, p. 12).

Prozatorul și poetul basarabean Nicolai Costenco a utilizat adjectivul *acerb* la gradul superlativ, notând: “Sau scurs ani de muncă *foarte acerbă* a scriitorilor moldoveni” (vezi *Glasul Națiunii*, 1 noiembrie 2001, p. 3).

Pe autor nu-l satisface faptul că adjectivul *acerb* conține, prin defini-

ție, ideea de superlativ (de exemplu, muncă acerbă), și de aceea îi mai adaugă doză de superlativ prin adverbul *foarte* (muncă *foarte acerbă*). În felul acesta s-a obținut un surplus de accentuare a mesajului.

Splendid – adj. – *foarte frumos, minunat; strălucitor, măreț* (DEX, p. 1010). L. Șăineanu mai precizează: *deplin, desăvârșit, extraordinar*, de exemplu: *succesul ei fu splendid* (Dicționarul Universal al Limbii Române, Chișinău, 1998, p. 900). Dar iată și o atestare la un autor deosebit: “Romanul **Don Quijote** creează *cea mai splendidă* forță morală crescută din izolare” (Ovidiu Drimba. **Pagini despre cultura europeană**, București, 1994, p. 83).

Credem că mesajul nu ar fi avut de pierdut, dacă ar fi fost exteriorizat în felul următor: “Romanul **Don Quijote** creează o *splendidă* forță...”

Sublim – este comentat în DN ca “un adjectiv aflat la un înalt grad de perfecțiune, de desăvârșire morală sau intelectuală: superb, înălțător; de o perfecțiune, de o frumusețe neîntrecută” (p. 1032), iar ca s.n. “forma cea mai înaltă a perfecțiunii” (< fr., it. *sublime*, lat. *sublimis* – ridicat). DEX-ul mai adaugă: “la cel mai înalt grad de desăvârșire, de frumusețe: *măreț, superb, înălțător, minunat*” (p. 1033).

B.P. Hasdeu scria: “...capetele *cele mai sublime* și totodată *cele mai științifice* ale omenirii aveau aspirațiuni înalte” (B.P. Hasdeu. **Articole și studii**, București 1961, p. 206).

Prof. Mioara Avram, tratând despre gradele de comparație, așază adjectivul *sublim* în grupul celor care “au sens superlativ, dar formă de pozitiv” (**Gramatica pentru toți**, op. cit., *Supra*, p. 126). În ceea ce privește al doilea adjectiv din fraza lui Hasdeu avem de observat că acesta, în general, este *relativ*, și, prin urmare, nu poate fi plasat la grade de comparație, după cum s-a procedat în exemplul “*capetele cele mai științifice*” (vezi *Supra*).

Fiindcă am pornit vorba de adjectiv ca *științific, învățat* la superlativ, vom relata că și adjectivul *savant* este încadrat uneori în seria aceasta. Poetul Al. Philippide în eseu *Omagiu*, inclus în cartea **Tudor Vianu. Despre stil și artă literară** (București, 1964), nota: “Vianu... pune suflet... și în studiile *cele mai savante*, consacrate celor mai felurite teme” (p. 6).

Credem că studiile pot fi *savante* (adică de înaltă ținută științifică) ori *nesavante* (de popularizare a științei).

Rarisim – adj. Acad. I. Iordan scria că, după modele latino-italiene, limba oamenilor instruiți cunoaște câteva superlative (cu sens absolut) formate altfel decât cere sistemul nostru lingvistic. Este vorba de superlativele în *-isim* care apar (mai ales apăreau) în condiții speciale (totdeauna de ordin subiectiv, adică stilistic): *importantisim* (spunea Hasdeu), *rarisim* (o rarisimă carte de gramatică), *simplicisim* (I. Iordan. **Limba română contemporană**, București, 1956, p. 352).

În **Dicționarul de neologisme** (op.cit., *Supra*) citim că adjectivul *rarisim* are sensul de “foarte rar” (< it. *rarissimo*, lat. *rarissimus*, p. 903). DEX-ul notează la acest adjectiv următoarele: “care se găsește (sau se întâmplă) *foarte rar, cu totul neobișnuit*” (p. 885).

Avem de-a face, așadar, cu un superlativ format după modelul latin, cu sufixul *-issimus* și care nu ar trebui să aibă la noi grade de comparație. Cu toate acestea, în romanul lui Cezar Petrescu **Calea Victoriei** (București, 1965) întâlnim: “Nelu își închipuia capitala ca un fabulos garaj, de unde nu lipsește nici o *marcă de automobil din cele mai rarissime*” (p. 10).

Scriind în felul acesta, autorul dorește să ne convingă că automobilele pot fi de marcă *rară, mai rară* și chiar *foarte rară*, adică automobile *neobișnuite, mai neobișnuite și foarte neobișnuite*, aproape *neîntâlnite*. În planul acestui raționament pe scrii-

tor nu-l interesează faptul că *rarisim* înseamnă deja “foarte neobișnuit”. El (scriitorul) năvăleşte a însoți adjectivul *rarisim* cu mărci formale-structurale ale superlativului, căci numai astfel, după părerea sa, mesajul transmis va fi cel scontat.

În limba română adjective cu afixul *-issimo* se întâlnesc în câțiva termeni muzicali de origine italiană, cum ar fi: *fortissimo*, *pianissimo*, *prestissimo* etc. I. Iordan scrie că în limba română “ele își păstrează neschimbat aspectul lor originar și de aceea nu pot fi considerate drept cuvinte românești propriu-zise” (I. Iordan, op. cit., *Supra*, p. 352).

II. Superlativul în presă:

E de menționat că tocmai în mass-media *scrise* (și nu numai) atestăm cele mai multe cazuri de utilizare *pleonastică a gradelor de comparație*, în special a gradului superlativ.

Să trecem la fapte de limbă.

Stringent – adj. – “care se impune neapărat, care nu suferă amânare; imperios, presant: *nevoi stringente* (< it. *stringente*).” **DLRLC**, vol. IV, exemplifică adjectivul în cauză prin “Probleme de *stringentă actualitate*” (p. 264).

Pe ziaristi nu-i interesează faptul că adjectivul *stringent* conține deja semul de intensitate graduală, echivalent cu ceea ce numim superlativ, și-l plasează la grade de comparație. Câteva exemple: “La 10 octombrie 1917, la Chișinău a avut loc primul Congres al ostașilor și ofițerilor basarabeni, care a discutat *cele mai stringente probleme...*” (*Țara*, 10 aprilie 1997, p. 2).

“*Cea mai stringentă este licența de instituție de alternativă*”. (*Făclia*, 19 aprilie 1997, p. 4).

“Care sunt *cele mai stringente probleme* ale tineretului în R.Moldova”. (*Moldova Suverană*, 8 octombrie 1997, p. 2).

“Problema unității forțelor naționale rămâne *cea mai stringentă problemă*”. (*Țara*, 12 octombrie 1997, p.1).

După cum ne conving exemplele de mai sus, de cele mai multe ori calificativul *stringent* se referă la substantivul *problemă* (stringentă, mai stringentă, cea mai stringentă, foarte stringentă).

Străvechi – adj. După Lazăr Șăineanu sensul de bază al acestui adjectiv este “care datează de foarte multă vreme, care durează de mult timp; foarte vechi, secular” (**DULR**, p. 925). **DLRLC** (vol. IV, p. 256) mai adaugă și explicația “foarte vechi” și dă un citat din opera lui Mihai Eminescu:

“Pe un deal răsare luna, ca o
vatră de jăratric,
Rumenind *străvechii codri*
și castelul singuratic”.

M. Avram în **Gramatica pentru toți** explică: “Nu este permisă însoțirea derivatelor cu afixe superlative de mărci ale superlativului relativ sau absolut (*cel mai, foarte* sau diverse adverbe echivalente); de evitat pleonasm ca *foarte străvechi*” (p. 126). În acest caz sunt inutile sau afixul *-stră* sau adverbul *foarte* – scrie M. Avram.

Aceste judicioase opinii nu sunt respectate în practica scrisului. De exemplu: “Ziaristului V. Mucerschi îi aparține meritul de a fi dovedit că răzeșimea din satul Butești e *cu mult mai străveche* decât se afirma mai ieri” (*Moldova Suverană*, 6 mai 2002, p. 6).

E lesne de observat că în exemplul dat trebuia folosit adjectivul *veche* și numai atunci ar fi fost justificat gradul comparativo-superlativ *cu mult mai veche*.

Notă: Fiindcă e vorba de un cuvânt neaoș, adjectivul *străvechi*, ar fi cazul să amintim că nu este justificată forma de superlativ nici la adjectivul *covârșitor*, pe care Lazăr Șăineanu îl explică în felul următor: “1. *Care covârșește, copleșitor*; 2. *Dominant, extraordinar*” (**DULR**, p. 207). **DEX-ul**

mai precizează: *prin ext.: foarte mare, dominant, extraordinar* (p. 234).

Așadar, adjectivul *covârșitor* ar trebui să se utilizeze numai la forma inițială, adică la gradul pozitiv. Și totuși, cunoscutul critic, istoric literar și romancier Eugen Lovinescu a găsit de cuviință să-i dea adjectivului în cauză forma de superlativ. În **Istoria literaturii române contemporane** (București, 1937) citim: "N. Iorga reprezintă personalitatea culturală cea mai covârșitoare a acestui început de secol XX" (Apud: *Țara*, 7 iunie 2001, p. 4).

Plenar – adj. Lazăr Șăineanu explică sub nr. 2 (*livr.*) prin "*complet, total, desăvârșit*" (*maestru plenar*) (p. 666).

Nu este lipsit de interes să relevăm că în DN de Florin Marcu și Constantin Maneca (citată *Supra*) cuvântul *plenar* (ca adjectiv) se explică numai cu sens de termen politico-administrativ. De exemplu: "(despre ședințe, adunări) care se țin cu participarea tuturor membrilor" (p. 836). Și atât.

DEX-ul, sub nr. 2 (*livr.*) explică adjectivul *plenar*, după cum urmează: "total, întreg, complet; desăvârșit, deplin" (< lat. *plenarius*), p. 806.

"Talentul poetului și-a găsit o expresie mai plenară în poeziile scrise pe front..." (*Moldova Suverană*, 28 iunie 1996, p. 6).

Două remarce se pot face pe marginea acestui exemplu: **prima** – adjectivul *plenar* nu se referă la stilul politico-administrativ și **a doua** – gradul comparativ de superioritate realizat cu ajutorul adverbului *mai* este aici superfluu.

Vom mai cita câteva exemple, fără comentariile de rigoare:

Radical: "Lucrările trebuie schimbate în cel mai radical mod". (*Moldova Suverană*, 20 octombrie 2002).

Consacrat: "Manualele sunt elaborate de cei mai consacrați profesori de la facultate" (*Făclia*, 6 iulie 2002, p. 2).

Vertiginos: "Imaginea primăriei alunecă tot mai vertiginos către fundul unei gropi" (*Moldova Suverană*, 17 aprilie 2002, p. 1).

Notoriu: "Vasile Moldovanu lucrează în calitate de specialist în psihoterapie, sexopatologie și reflexoterapie, devenind unul dintre cei mai notorii medici-practicieni din domeniu" (*Viața Satului*, 18 ianuarie 1997, p. 7).

Fundamental: "Dicționarul publicat e una din cele mai fundamentale lucrări printre dicționarele bilingve" (*Glasul Națiunii*, 5 februarie 1997, p. 3).

Marcant: "Cel mai marcant dintre scriitorii evrei a fost Boris Wexler (Vlăstaru)" (*Moldova literară*, 19 iulie 1995, p. 2).

* * *

În încheiere, câteva considerații de ordin general.

I. La explicarea și analiza formelor de superlativ utilizate la adjectivele "incompatibile cu gradualizarea însușirii pe care o exprimă" (D. Irimia. **Gramatica limbii române**. op. cit. *Supra*, p. 92) trebuie să ținem seama de ceea ce numea profesorul E. Coșeriu "libertatea de expresie a vorbitorului" (**Sincronie, diacronie și istorie**, op. cit., *Supra*, p. 15), care se manifestă, în primul rând, în vorbirea cotidiană. Purtătorul limbii tinde să se exprime mai afectiv, mai nuanțat, și lui i se pare că este prea obișnuit, ordinar, comun să zică, de exemplu, *savant celebru* și atunci recurge la *foarte celebru*, *unul dintre cei mai celebri* etc. Același lucru se întâmplă, după cum am văzut, și cu: *excelent, ilustru, multilateral, impecabil, sublim*. Vorbitorul dorește să amplifice cele comunicate, să le evidentțieze pentru a-l impresiona pe interlocutor (ascultător) și atunci apelează la forme de superlativ improprie, strict vorbind, adjectivele (calificativele) în cauză. În asemenea situații, din implicită, intrinsecă graduarea se transformă în explicită, analitică. Așadar, în procesul de contactare verbală se recurge în

mod voit la forța expresivității, care, în opinia academicianului Ion Coteanu, “este o modalitate existentă a funcției de comunicare a limbii” (vezi revista *Limba română*, București, 1961, nr. 2, p. 14).

II. Materialul faptic cules din operele unor scriitori și din presa scrisă ne autorizează să afirmăm că superlativul analizat poate fi denumit *excesiv**, deoarece el redă, pe de o parte, o graduaie mai mare decât un superlativ relativ obișnuit și, pe de altă parte, e lipsit, de obicei, de cel de-al doilea termen, adică se utilizează în mod absolut. Este interesant de menționat că, deși la un superlativ de tipul *cel mai celebri artiști*, marca relațională absentează, totuși vorbitorul sesizează valoarea endofuncțională a relativului excesiv. Această valoare se manifestă pe treapta de sus (“plafonică”) a gradelor de intensitate.

III. Din aceleași motive de expresivitate unii vorbitori folosesc și adjective relative la superlativ:

...*cel mai basarabean* (*Flux*, nr. 24, 2000);

...*cel mai francez* (*Săptămîna*, nr. 32, 1998);

...*cel mai barbar* (*Țara*, 29 februarie 2002) – forțele cele mai barbare;

...*cel mai omenesc* (D.Matcovschi);

...*cel mai românesc* Liceu din Chișinău e “Mircea Eliade” (*Țara*, 12 ianuarie 1996, p.2);

...*cel mai român* scriitor e A.Busuioc (*Flux*, nr. 24, 2000);

...*cel mai baroc*: Peruca este elementul *cel mai baroc* al barocului (Dragoș Moldovanu. **Dimitrie Cantemir între Orient și Occident**, București, 1997, p. 99).

Notă: Chiar și unele substanti-

* Termenul *excesiv* l-am împrumutat de la prof. D. Irimia, din cartea **Gramatica limbii române**, op. cit., *Supra*, p. 91.

ve pot “îmbrăca forma de superlativ excesiv”:

Bărbat, bărbați; cel mai bărbat: “P. Dudnic a fost unul dintre bărbații cei mai bărbați” (H. Moraru).

Alt exemplu:

“Ești *cel mai soare* între sori,
Ești între neamuri *cel mai neam*”
(Gr. Vieru).

IV. Fenomenul de care ne ocupăm nu ține atât de *limbă*, cât de *vor-bire*, iar vorbirea se referă la om, este generată de om. Discursul individului are întotdeauna un caracter pragmatic, iar acesta din urmă nu este altceva decât raportul dintre semnele linguale și utilizarea lor contextuală și consituativă. Astfel, în cazul superlativelor de felul *cel mai proeminent, foarte rarissim* etc. apare în limbă ceea ce numea academicianul rus Lev VI.Șcerba “material negativ” (otrițatel’nyj material). Anume acele fenomene ce țin de “materialul negativ” ne dau mult de gândit, pentru că ele deseori reflectă niște tendințe ale vorbitorilor spre a modifica (fără a-și da seama) standardele lingvistice, legiferaie prin gramatici și dicționare de tot felul.

V. Atitudinea lingviștilor față de fenomenele de limbă descrise în prezentul articol ar trebui, după părerea noastră, să fie tolerantă, reținută: să nu ne grăbim a condamna tendința de “superlativare” a unor adjective care, prin chiar natura lor lexico-semantică, exprimă o graduaie maximă**. Numai timpul și uzul, care este un învățător ireproșabil (*Usus est magister optimus*), vor decide soarta superlativului “excesiv”, căci, în ultimă instanță, este vorba de fenomenul numit “dinamica limbii”.

** Compară, în acest sens, superlativale atestate în vorbirea spontană românească: *delirant de superb, gigantic de feroce, grotesc de funebre, spectaculos de sumbru* (vezi Elsa Luder. **Procedee de gradație lingvistică**. – Iași, 1995, p.110, 111, 112).